

Jocelyne Bonnet-Carbonell

Montpellier-i Paul Valéry Tudományegyetem, Franciaország

A vasárnapi séta, a fiatalok nagykorúsodása. A fiatalok vasárnapi ünneplésének antropológiai gyökerei Európában

Az alábbi előadás a 21. Atelier témájának antropológiai összefoglalására tesz kísérletet. A fiatalok vasárnapi ünneplését értelmezi a következő szempontok szerint:

1. A vasárnap Európában, a pihenés ünnepélyes és szakrális napja, mint átmeneti rítus,
2. A fiatalok korosztályának ritualizált ünnepélyes sétája.

A vasárnap Európában

A pihenés ünnepélyes és szakrális napja

Amikor az európai fiatalság vasárnapi ünnepélyes tevékenységeinek összehasonlító elemzésére készülünk, szükséges kiemelni a nap azon sajátosságait, amelyek a többitől eltérő voltát hangsúlyozzák. Ha az elemzés számára a hosszú, sőt a nagyon hosszú időtartamot választjuk perspektívaként, azonnal feltűnik a nap történetében napjainkban bekövetkezett változás: a vasárnap státusa jelentősen megváltozott, a vallásos regiszterből a profán regiszterbe tevődött át, a hét kezdő napjából a hetet lezáró weekenddé alakult. Ha a nap lényegét vesszük figyelembe, a vasárnap többé már nem az, mint ami volt: a keresztény Európában az Úrnak szentelt nap. De ha a vasárnap munkához való viszonyulását tekintjük, ebben a hosszú történetben a folytonosságra figyelhetünk fel: a vasárnap régen is, ma is a munkaszünet ideje. Innen ered az a neve (*niedziel*), amelyet a lengyelek adtak ennek a napnak (Piotrowski 1994).

Köztudott, hogy a hetet négyezer évvel ezelőtt fedezték fel. Most ne firtassuk azt, hogy a zsidók-e vagy a babilóniaiak. A hét napból álló egység nem annyira természetes képződmény, mint amennyire az az éjszaka, a nappal, a nap, a hónap és az év; a hét, akárcsak az évszázad és az évezred, az ember által mesterségesen létrehozott egység. Ez a mesterséges képződmény kezdeteitől fogva kulturális jelleget öltött magára, mihelyt a zsidók szakralizálták.

A zsidók szerint a hét a világ teremtésének idejévé vált. A hetet alkotó mindenik nap a teremtés egyik fázisának felel meg, s az egyes napok neve is a teremtés folyamatában elfoglalt helyéből ered, az első naptól (*yom richon*) kezdve a hatodikig (*yom hachichi*). A hetedik nap – a mi szombatunknak felel meg – különleges nevet kapott (*chabbat*), amely a *shavat* igéből ered, jelentése „befejezni”; minthogy Mózes törvénye előírta azt, hogy az alkotó Istent követve a hét hetedik napja a pihenés napja legyen. A chabbat pénteken alkonyatkor kezdődik és a szombati naplementével ér véget, majd ezt követi a hét első napja. Ezt azért érdemes figyelembe vennünk, hogy kihangsúlyozzuk az eredetmítosz meghatározó szerepét, valamint a *nap vallásilag megszentelt és a munkavégzés tiltott voltának eredendő kapcsolatát*.

A hét használata időszámításunk kezdetén terjedt el a görög–római világban. Az alexandriai egyiptomiakat követve a rómaiak a hét napot az égítestekről nevezték el: a napról, a holdról és az akkor ismert és istenségnek tekintett öt plánétáról. Ilyenképpen a hét első napja a *solī dies*, a „Nap napja” nevet kapta.

Kétezer évvel ezelőtt a kereszténység átvette a zsidó modellt az Istennek szánt napra vonatkozóan, azonban azt a hét első napjára költöztette át, Krisztus feltámadásának napjára. A zsidókhoz hasonlóan ehhez a *szakrális naphoz* vallásos szertartásokat és munkavégzési tilalmat társított. Nagy Konstantin császár 301-ben hozott rendelete az egész birodalomban betiltotta a „Nap napján” történő törvénykezést és mindenfajta kézműves munka végzését. Az Ótestamentum előírása ilyenképpen az egyház előírásává és a keresztény Európa társadalmi törvényévé változott.

Több európai nyelvben őrződött meg a vasárnap keresztény vallásos jelentése, amely szerint „ez a nap más, mint a többi”. A francia szó latin etimológiája, a *dominica dies* – „az Úr napja” – világosan jelzi, mit jelent ez a nap a keresztények számára. Ez a helyzet a többi latin nyelvben is: a spanyol és a portugál *domingo*, az olasz *dominica*, a román *duminica*, valamint a görög *kyriake*, az orosz *voskriesienie*, amely feltámadást jelent. Ezzel szemben a germán nyelvek egy szintén szakrális, de kereszténység előtti megnevezést használnak. A rómaiakhoz hasonlóan, akik számára a mi vasárnapunk a Nap napja, a *solī dies* volt, a németek *sontag*, az angolok *Sunday*, a svédek *sundag* névvel nevezik meg.

A vasárnap szakralizálása, az áldozat és a pihenés napjaként való megjelenítése, akárcsak az időben való kétszeres – a hét elején és végén való – lokalizálása a relatív idő és az örökkévalóság misztériumának konfúzióját/fúzióját jelzi, egy olyan időn kívüli állapotot, amelybe belépni és amelyből kilépni rítusok által lehet.

Vasárnap, a hét első napja, valamint a chabbat másnapja az *Úrmak ajánlott nap*. Krisztus pontos és ünnepélyes zsidó gesztusokkal – Jahvének mondott áldás a kenyér és a bor fölött – alapozta meg a jövőendő keresztények szent rítusait, akik ezáltal újraélhetik az Utolsó Vacsorát, Krisztus ezen utolsó pihenését, az igazi megnyugvást, megszentelve ezáltal a vasárnapot: az úrvacsora vételét és az Úrhoz való közös imádkozást, a Miatyánk elmondását. E kegyelmi rítusok hatása azonnali. A protestánsok számára, akik az isteni szóval való kapcsolatot minden hívő ember lelkiismeretére bízva spiritualizálták a rítust, a vasárnap a gyülekezés és a családban történő istentisztelet napja.

Mielőtt az ipari, az urbanizációs és kulturális forradalom átformálta volna Európát, lakói a *munkavégzési tilalom* szigorú előírása szerint éltek. Azoknak a tiltásoknak a sokasága, amelyek mind a vasárnapi munkákat, mind a különböző pihenési formákat szabályozták, azoknak a büntetéseknek a szigorúsága, amelyek a törvényszegőket érintették, a vallási mezőn túl is erősen meghatározták a vasárnap arculatát. Ezek a tiltások tovább szigorodtak a reformált vallások megszületésekor, amelyek a maguk puritán szigorát szembehelyezték a „pápastáknál” észlelt morális és spirituális gyengüléssel. Ezeknek az egyházaknak az erkölcsök fölötti felügyelete jelentősen erősödött, olyannyira, hogy államvallássá változtak, és törvényekkel szabályozták a lakosság vasárnapi pihenését és szórakozását. Ezt példázza a Németalföld kálvinista reformált egyháza 1651-től kezdődően, a szent napokra vonatkozó, 1735-től érvénybe lépő norvég törvény, a brit parlament által 1677-ben elfogadott törvény.

Ezek hatására a fejlődés új állomása vált láthatóvá: a vasárnap a *civilizáció részeként* tűnt fel. Mint ilyen, Európa-szerte megmaradt szakrális napnak még azoknak az – egyre népesebbé válóknak – számára is, akiket a dekriztianizálódás megérintett. Szakrális jellegét épp a profán munka megszüntetése határozta meg, és nem feltétlenül a nap vallásos volta. Ilyenképpen a vasárnapnak a többi naptól eltérő jellege a történelem viszontagságai ellenére is megőrződött. Ellenállt a forradalmárok támadásainak és átitatta a laikus tömegeket.

A vasárnap ellenállt a felszámolását célzó támadásoknak. A felvilágosodás hívei újra és újra támadásba lendültek a nap moralizáló és babonás előírásai ellen, megváltoztatni kívánva a vasárnapi előírásokat, a tiltott és a tolerált cselekvéseket. A francia forradalom idején egy ellenvasárnap jött létre, a *decadi*, amely egy tíznapos periódust foglalt magába. 1793-ban jelent meg a republikánus kalendáriumban, s néhány év múlva tűnt el, amikor 1806-ban az új kalendáriumot elvetették. Az igazság az, hogy ez a merénylet

csupán a vallás, a kereszténység ellen irányult, a munkavégzési tilalmat, a periodikusan visszatérő pihenőnapot nem érintette.

Amikor a 19. század első felében új társadalmi törvények léptek életbe, ezek újra lehetővé tették a vasárnap számára, hogy túlélési képességét bizonyítsa, nem csupán a riválisaival szembeni megmaradni tudását, hanem a velük szembeni fölényét is. A vasárnappal együtt láthatóvá vált azoknak a mítoszoknak és szakrális és szakralizáló rítusoknak az ereje is, amelyek hosszú távon az európai civilizáció vallásos üzenetének kifejezői voltak.

Az 1850-es évektől kezdődően paradoxális módon keveredett össze a hagyomány, valamint az ipari forradalom és a kapitalista liberalizmus által a proletárok számára teremtett drámai helyzet. Ekkor születik meg az a társadalmi törvényhozás, amely a kizsákmányolás végletei elleni küzdelmet szolgálta. Előbb a gyermekek és az asszonyok munkájának időtartama csökkent, majd a felnőtt férfiaké is. Ekkor vált kötelezővé – fokozatosan – Európa-szerte egy pihenőnap, egy munkaszüneti nap – a vasárnap – biztosítása. Svédországban 1877-ben, Angliában 1871-ben és 1891-ben, Ausztriában 1885-ben, Belgiumban, Spanyolországban és Franciaországban 1906-ban, Olaszországban 1907-ben intézményesítették.

Tizenhét évszázaddal kihirdetése után Nagy Konsztantinosz rendeletének *laikus elfogadása* azt mutatja, hogy a kollektív tudatalatti hosszú időn keresztül hogyan őrzi meg azokat a mítoszokat, amelyek értelmezik és irányítják az emberi cselekvést. A legaktívabb társadalmi és politikai erők, a munkások szakszervezetei, a szocialista pártok, amelyek szószólói között az ortodox és katolikus országokban jelentős helyet foglaltak el a laikusok és a klérusellenesek, ellenségesen viszonyultak a vasárnap mint vallásos jellegű ünnepnap elfogadásához. Hiába! Idősebb társadalmi érvek több mint egy évszázada más jelentéseket kapcsoltak a vasárnap kiemelt státusához. Az így létrejött motiváció alig különbözik a vasárnap eredeti szinkretikus jelentésétől, a vasárnap ugyanis – akár a hét első, akár utolsó napja – *megmarad a munka nélkül eltöltött pihenés szakrális napjának*.

A társadalmi törvények valójában megerősítették a vasárnap státusát. Ez a fejlődés Angliában kezdődött el 1850-ben, amikor bizonyos mesterségek munkásai számára a szombat délután a pihenés idejévé vált. Így jött létre a híres „angol hét”. A kontinentális Európa a második világháború után követte ezt a példát, amikor is Angliában a szombat teljes egészében munkaszüneti idővé változott, a hétfői pihenés megnyúlt: *megszületett a weekend*.

A munkaidőre vonatkozó törvénykezés, valamint az általános szokások fejlődésének hatására Nyugat-Európában a weekend a hét azon időszakává

változott, amikor az ember kilép a mindennapi fizetett munkából; mondhatni, a pihenés csak akkor legitim jellegű, ha az megérdemelt, ha munkaidő előzi meg. Mondhatni, ez a modell a biblikus mítoszból ered: „Mikor pedig elvégezte Isten hetednapon az ő munkáját, amelyet alkotott vala, megszűnék a hetedik napon minden munkájától, amelyet alkotott vala” (Mózes I. 2. 2.). A vasárnap, a munka nélkül töltött pihenés szakrális napja weekenddé alakulva általánossá vált és angolszász néven vált közismertté.

Az értelmezést tovább folytatva még azt kell megjegyeznünk, hogy a vasárnap jelentései (munkaszünet és pihenés) nem kizárólagosak. Több olyan sajátos, szociális és gazdasági helyzetet említhetünk, amelyekben a vasárnap intenzívebb munkával telik el, amelyekben bizonyos személyek több állást vállalnak, hogy a szegénységtől megszabaduljanak, annyira nehéz szociális helyzetű személyek, amilyen helyzetet egy fejlettebb szociális világban elképzelni is nehéz. A weekend, a vasárnap jelentése egy adott társadalomban alakul ki. *A vasárnapi tevékenységek etno-historikus vizsgálata nem csupán a mi kultúránkat világítja meg, hanem a társadalmi kategóriákra és osztályokra vonatkozó ismereteinket is.*

A weekend jelentést magára öltött vasárnap alkonyát több tényező váltotta ki. Egyesek számára *minden nap vasárnap* – ez a nyugalomba vonultak helyzete; mások számára, ezzel ellentétben, *soha sincs vasárnap*, anyagi egzisztenciájuknak tulajdoníthatóan. Ezek a példák kristályosítják ki a vasárnap státusát, amely nap *az egyik hétről a másikra való átmenet kivételes ideje*, amely szabályozza egy egyházi civilizáció keretében élő keresztények nagyrészének életciklusát és mindennapi életét; ez jellemző például a Jean Stoetzel által Franciaországban 1983-ban elvégzett felmérés résztvevőinek 70 %-ára, még akkor is, ha a megkérdezetteknek csupán 12 %-a nyilatkozta azt, hogy minden vasárnap templomba megy. A multikonfesszionális keresztényi és európai környezetre legillőbb kifejezés a „vallásos vasárnapi kultúra”, még akkor is, ha csupán az európaiak 80%-a vallja magát kereszténynek, s a maradék 20% nem-kereszténynek mondja magát. A vasárnap egy ősi vallásos szubsztrátumban gyökerezik, amely lényegesen meghatározza a kalendáriumot és az élet ritmusát. Ezt bizonyítja a vasárnapi szórakozás. Ez a nap alkalmas a gyülekezést és a látványosságot feltételező ünnepélyes rendezvények megtartására, és megfelel a kilépés különböző formáinak gyakorlásának: bentről kilépni, látványosan elhagyni egy teret egy másik tér kedvéért, átugorni egy más térbe és időbe és jelképesen – amint a szótár írja – „átlépni egy időből, egy korszakból, egy állapotból, egy helyzetből egy másikba”.

Vasárnap, az átmenet és az időből való kilépés

Az „imaginárius antropológia struktúrái” – amint azt Gilbert Durand művének címében megfogalmazta (Durand 1960) –, amelyek a kollektív tudattalant dominálják, a vasárnapot az időn kívüli idővé, az időn és a munkán kívüli idővé alakítják (a két hét közé eső idő), időbeli átmenetté, mintha egy „kilépésről”, egy „szimbolikus erőgyakorlásról” lenne szó – Bourdieu kifejezése (Bourdieu 1991) –, hogy egy „átmeneti rítus” – Van Gennep szerint (van Gennep 1909) –, egy „communitas” – Turner szerint (Turner 1969) – jöjjön létre. Részletesebben vizsgáljuk meg ezt a kilépést, ezt a jelentős időbeli átmenetet, amely kulturális közösséget alapoz meg.

Az idő folyamatában *vasárnap egy három szakaszból álló átmenet.*

Az első rítusok az elválasztás rítusai. Ezek teszik lehetővé a vasárnapnak az öt megelőző, munkával eltelt hétről való leválasztását. Ezek a rítusok a purifikációt jelképezik és a szociális kapcsolattartásban a test használatára irányulnak, mint a nagy tisztálkodás – beleértve a gyermekek tisztálkodását is –, a fodrásznál tett látogatás, az öltözet kicserélése és megvásárlása. Ezek a rítusok az otthoni térben kerülnek sorra (a lakás, a kerékpár, a kocsi, a kert, a háziállatok megtisztítása). Ezeket szombattól kezdve lehet elvégezni, jelezve a hét folyamán élt lélettől való elhatárolódást és a vasárnap előkészítését. Íme egy felmérésből származó jó tanács a vasárnap eltöltésére való készülődéssel kapcsolatban: „Szombaton szabaduljon meg a terhektől: a háztartástól, a feladatoktól; kapcsolja ki a telefont; fürödjék egy nagyot.” Az átmeneti rítus második fázisa az eltávolító rítus, a kilépés, a hétköznapi környezetből való szabadulás, átmenet egy más tudatállapotba: szakrális pihenésre. Ez a szombatról vasárnapra virradó éjszaka történik meg. Ezt a fázist gyakran látványos éjszakai kilépési rítusok teszik érzékelhetővé. Ilyenek a vendéglőben való étkezés, barátok meglátogatása, éjszakai mulatóhelyek látogatása, szerelmi partner keresése. Az elválasztó rítusban szerepet játszó tevékenységek átmenetet jelentenek a szakrálisra, áldozat jellegük van: ajándékként és fogyasztásként értelmeződnek. A „communitas” ezen fázisa, amint Turner tisztázza, az egyén és a csoport közötti különbség és távolság megszüntetésére törekszik, a tizenegy órai nagymisével, a templomi szertartással és a családi étkezéssel.

A templomban elfogyasztott úrvacsora, egy tévéadón közvetített vallásos szertartás megtekintése olyan közös rítus, amely az embereket egy időn kívüli szakrális és megszentelt pihenésbe gyűjti össze. A vasárnapi asztalülés, amely összegyűjt és egyesít, megnyújtja az együttlét idejét. A család sejtjét érintő krízis ezt a központi rítust nem változtatta meg; bár ritkábban kerül rá sor, megmaradt

az emlékezet kulturális referenciájának. Délután, a vasárnapi ebédet követően a családi kiruccanásra kerül sor, a falun vagy a városban tett nagy sétára. A vasárnapi vallási szertartáson való részvétel, a vasárnapi ebéd és a családi kiruccanás idején viselt öltözet jelképezte azt a modellt, amit az utóbbi két évszázad során az európaiak a „jó vasárnapnak” neveztek. A nagy séta megmaradt; a sétálók különböző célokat tűznek ki a családi kiruccanás számára, csavarognak, kirakatot bámulnak, kiállítást néznek meg, állatkertet látogatnak, hogy különleges dolgokat lássanak és fényképezzenek le. A faluhelyen tett látogatás a 20. században vált általánossá, az angolszász pique-nique-et követve. A fiatalok ízlésének megváltozása következtében a falusi házikóban tett látogatás és a szabadtéri tánc a 20. század során eltűnt, a vasárnapi kikapcsolódás viszont új formákat öltött.

És végül az átmeneti rítus harmadik és utolsó fázisa vasárnap este zajlik le. Ez a beépítő rítus, amely lehetővé teszi a vasárnapi időből való kilépést, a következő hét hétköznapi idejébe való visszatalálást. A hazatérés, az ebéd maradékainak koraesti elfogyasztása, a hétfő reggeli koránkelést lehetővé tevő korai lefekvés a vasárnap végét jelenti. Ezt jelzi a *La Gazette* 2004. 02. 06-i számában található, a fiatalok által a vasárnap este megnevezésére használt terminus, a „*la lundite*” [kis hétfő]: „a weekend végén tör ránk. A vasárnap délután vége felé a hangulatom csapnivaló. Nyomaszt az, hogy nem tudtam megvalósítani mindazt, amit elterveztem, hogy nem pihentem eléggé ki magam, hogy ismét egy hosszú hét következik.”

A rítusok és mítoszok alkotói, az emberek Európában létrehoztak egy valódi *vasárnapi kultúrát*, amely többé-kevésbé öntudatlan viselkedésekből és reprezentációkból áll. Amíg a munkához a „time is money” szólás kapcsolódik, a szombat–vasárnap ideje egy átmeneti, szabad, uralt idő; egy „időnkívüli” idő, amelyet a többé-kevésbé magányos embereknek individuális módon lehet eltölteni, vagy közösségben megélt idő, s ebben az esetben az idő eltöltésének módja a társadalmi csoportok és életkorok függvényében változik. Ez érvényes a fiatalok korosztályára is.

A fiatalok vasárnapja: a szocializálódás rítusai

A fiatalok, a fiatalság mint intézményesített korosztály

A közös és specifikus vasárnapi tevékenységek igazi korosztályba szervezik a fiatalokat. Az etnológusok ezt a fogalmat egy olyan társadalmi egység megnevezésére használják, amely nem a rokonságon, hanem az életkoron

alapszik. A serdülőkor és a felnőttkor közötti életszakaszban lévő fiatalok közötti barátságot nevezi meg, azok intézményesített csoportját, akik a családalapítás előtt állnak.

A vasárnap a fiatal csoportok formálódásának, strukturálódásának és megnyilatkozásának kiemelt ideje, különösen akkor, amikor a vasárnap közös ünneppel esik egybe. Például, amikor a fiatalok a téli időszaktól a húsvétig terjedő időciklusban vasárnaponként különböző ünnepeket szerveznek: bálakat, koledálást, álarcos mulatozást, farsangi felvonulást, valamint egyéb ünnepeket: éjjelizenét, a falu napjának bálját és ünnepét, amint azt a 20. Atelier munkálatai feltárták. A fiatalok ünnepi viselkedésére a francia nyelvben a következő kifejezések alakultak ki: *sortir le soir*, *sortir les masques*, *sortir masqués*, *faire de sorties*, *courir les fêtes*, *courir carnaval*, *courir les filles*, *faire la fête*. Valójában az afrikai társadalmak avató szokásaiban használatos maszkviselés mintájára a fiatalok az ünnepek keretében mediátorként ténykednek. Szoros kapcsolatban állnak egymással, amelyet ők fraternalitásnak neveznek, s ez idő alatt távolságtartóak saját családjukkal szemben. A fraternalitás terminus a fiatalok osztályát és szövetségét nevezi meg és a különböző országokban, régiókban más-más szinonimával van megnevezve, amely elnevezés az intézmény történetével párhuzamosan alakult.

Franciaországban a fiatalok szervezett közösséget alkotnak (lásd Pellegrin 1982, Gutton 1975). A Provence-ban *abbayes de jeunesse*, Katalóniában *pabordes*, keleten *bachelories*, Közép-Franciaországban a lányok esetében *reinage* névvel megnevezett intézmények vallásos és testvéri jellegűek (van Gennep 1949: 21–35).

A legényszervezetek tagjai úgy tartják, hogy a közöttük levő kapcsolatok sokkal szorosabbak, mintha testvéri viszonyban lennének egymással. Ez az intézmény az életkoron és a szomszédságból, barátságból, a csoportosulás és az ünnepek szervezésének szándékából eredő szövetkezésen alapszik. Az intézmény a fiatalok számára lehetővé teszi a család ellenőrzése nélküli, az ismerkedést célzó találkozásokat, a közös élmények megélését, a szocializációt, különösen az ünnepek és a lakodalmak alkalmával. Az énekek a fiatalok érzelmi nevelésének és élményeik kifejezésének sajátos nyelvét alkotják; a táncok és a bálók az első szerelmi találkozások, valamint a jövődő partner (cimbora, jegyes, élettárs) megválasztásának alkalmai (Gerbaud 1989).

Miközben a társadalmi életben szocializálódnak és emancipálódnak a fiatalok, érdeklődéssel követik a felnőttek viselkedését, mint például a charivarit (Le Goff–Schmitt 1981), s a hagyományos eljárásokat követve ők maguk is kifejezik elítélő véleményüket.

Ezek a szervezett csoportosulások Franciaországban a 20. század közepén eltűntek, nyomuk azonban megmaradt, felismerhető a „fiatalok”, „fiatalság” kifejezésekben, amelyek egy, különösen az ünnepek idején szociálisan aktív csoportot neveznek meg, továbbá az emléke felismerhető a fiataloknak azokban a társadalmilag elismert hagyományaiban, amelyek a szülői felügyelet nélkül zajlanak le, a felnőttek által előírt szabályok elleni lázadást és az erős érzelmi töltésű játékos tevékenységek elvégzését teszik lehetővé.

A ritualizált kilépések megnevezése

Portugáliában vasárnap a *namoro* ideje, amely lehetővé teszi a legények és lányok számára, hogy házasság céljából egymást látogassák (J. da Silva Lima). Katalóniában a *pabordes*-ok biztosították a lányok bálba való menetelét. A fiatal lányok kísérete – *Treure al ball* – valójában a fiatal lányok emancipációjának rítusa, amely lehetővé teszi a lánynak otthonából való távozását és eladó lányként való bemutatkozását. Farsangi rítus, amelyet a szolgálólányok szombaton reggel, a többi lányok pedig vasárnap délután gyakorolhattak. A *pabordes*-ra a házból indult, ahol a szülők és a barátnők ünnepi öltözetben és nyugtalanul várták a fiatalokat. Egy legény a karját nyújtotta az elsőszülött lánynak és a többiek karonfogva követték őket. A felvonulás betöltötte a település központját. A szokás arra szolgált, hogy a lány gavallért keressen magának, vagy új gavallérral cserélje fel a régit. Ebben a keretben a nyílt visszautasítást elkerülték és a becsület sem sérült meg. Természetesen, a rítus cinkostársak előzetes segítségét is feltételezte, akár csak a véletlen találkozásokat. A zene szólt, a legények fejfedőjüket leemelve tisztelegtek és táncoltak. Meghajoltak a kísérő által bemutatott lány előtt, s ha a lány ugyanígy tett, az a beleegyezés jele volt és a pár körbe sétált a téren. Ezután kezdődött a „szertartás tánca”; neve onnan ered, hogy egyenértékű volt egy kölcsönös szerelmi vallomással. Mintegy két órán át tartott, változatos táncokból, sétából és a téren való séta idején vásárolt édességek fogyasztásából állt (Bonnet-Carbonell–Carbonell 2007).

A második világháborút megelőzően, miközben a fiatal portugálok a *namorot* gyakorolták, a fiatal spanyolok gyakran szerenádot adtak, botokkal felszerelve, a szerelmes riválisokra való tekintettel. Magyarországon és Romániában a legényszervezetek játékot és táncot szerveztek vasárnaponként. Észak-Európában a szombatról vasárnapra virradó éjszaka – amint azt van Gennep leírta – a „szabad” éjszaka volt – *freenight* vagy *kiltgand* – amikor a lány kinyitotta szobája ablakát vagy ajtaját, s az éjsza-

kát választottjával töltötte, anélkül hogy szexuális aktusra sor került volna (van Gennep 1909).

A legényszervezetek rendezvényei és a vasárnapi kiruccanások a fiatalok emancipálódását szolgálták, elősegítve házasságkötésüket.

Katalóniában szombaton és vasárnap, a portugál fiatalokhoz hasonlóan, mindössze a legények rendelkeztek az esti kiruccanás szabadságával. Vasárnap délután ők is a téren találkoztak, kocsmákban és kávéházakban, hogy együtt igyanak, énekeljenek, tréfálkozzanak, s előkészítsék az esti szerenád-ot vagy a felnőtteknek szánt tréfákat. Amikor újonc legény jelent meg a kávézóban vagy a farsangon, a fiatalok korosztályába való belépését megünnepelték. A lányok viszont magukra soha nem mehettek ki az utcára, sem éjszaka, sem nappal. Őket lefoglalták a vasárnapi munkálatok. A terítésre való felügyelés, az étel előkészítése, a délutáni vecsernye. Ők csak ezt követően indulhattak el sétálni, az udvarlóval találkozni, mindig a falu terén belül és a délután folyamán. A portugál *namoro* a lány virágoskertje előtti kapuban várt rá, ahol a fiatalok elbeszélgethettek. Katalóniában a kapu küszöbét a szerelmespár soha nem lépte át.

A ház küszöbe átlépésének tilalma a fiatalok házon kívüli szocializálódásának bizonyítéka. Időzzünk el az idő házon kívül való eltöltésének antropológiai gyökereinél. A kiruccanás (*sortir*) szó mágikus hangulattal rendelkezik mind a fiatalok, mind a szülők számára. A szó szemantikai jelentésének fejlődése megvilágítja a franciák kollektív tudatalattiját. A kérdés hasonlóképpen vethető fel a többi európai nyelv esetében is. A francia *sortir* szó a latin *sors*, *sortis* szóból ered, amely a 11. században a *tirage aux sorts* (sors-húzás, jövendölés) jelentéssel rendelkezett, az istenektől való tudakozódást, a sors tudakolását jelentette. Ebből erednek a szó különböző származékai: *échaper aux sorts*, *obtenir par le sort*, *jeter des sorts*, *predire*, *pourvoir*. A 16. században a jelentés fejlődése során a *sortir* szó magába olvasztotta a francia *issir*, *issue* (kilépés) szó jelentését, majd ennek jelképes jelentését: *passer d'un temps, d'une époque, d'un état, d'une condition à une autre*. Ebből erednek a szó olyan újabb jelentései, mint *passer du dedant au dehors*; *aller se promener*, *sortir d'une maison en cessant d'y remplir la place occupée*; *être issu par la naissance*; *se tirer de ce qui embarasse*; *commencer à paraître*. A *sortir* szó szemantikai alapjába beletartozik a sorsszerűség is, amely az a titokzatos erő, amely az események folyását előírja az emberi életben (Larousse). A fiatalok házon kívüli szórakozása lehetővé teszi az emancipálódást, helyzetük megváltozásának kiprovokálását, olyan magányos cselekvés, amely a saját sorsot megváltoztathatja, és amely

mindenki szemében legális következményekkel rendelkezik, mint amilyen a házasság, amely lehetővé teszi az ifjú számára saját sorsának irányítását. Erre Franciaországban 1974-ig 21 éves kor után kerülhetett sor, utóbb 18 éves kort követően.

A barátokkal történő, általában éjszakai és a személyes azonosító jegyek viselésével való kilépés a családi körből „azt a munkát jelenti, amelyet mindenkinek el kell végezni magáért”, s ez megfelel a fiatal korral együttjáró tapasztalatok megszerzésének, akár intézményes keretek között, akár azokon kívül. A kiruccanás körülményei sokat változtak és nem szűntek meg változni. A kiruccanás határai határtalanok, annak ellenére, hogy a felnőttek megpróbálják keretek közé szorítani a fiatalok szórakozását.

Az új közlekedési eszközök közül a fiatalok felhasználják a kerékpárt, a gépkocsit, ezek használatával átlépi a falu és a nappal határát; a lányok is fel vannak hatalmazva az éjszakai kinnmaradásra. A fiatalok vasárnapját egyéb szórakozások is kitölthetik, mint amilyen a mozi, a tévé, a futball- és rögbimérkőzés. A sportrendezvények szenvedélye felváltja a vallásos élményeket, és a szerelmi élmény lehetőségei megsokszorozódnak.

Franciaországban az igazi forradalomra 1914 és 1936 között került sor, amikor a *felnőttek elkezdték a vasárnapi ünnepek szervezését*. A fiatalok a felnőttek politikai játékainak eszközeivé váltak, s ezáltal a korábbi legényszervezetek kerete felszámolódott. Kezdetben a felnőttek az egyre népesebb városi fiatalságot vették célba, akik számára a felnőttek sajátos iskolán kívüli szórakoztató és nevelő programokat szerveztek. Így született meg 1911-ben az *Éclaireurs de France*, 1920-ban a *Scouts de France*, 1933-ban pedig a *Centre Laique des Oberges de Jeunesse*. Ezek az ifjúsági mozgalmak azt az 1901-ben, majd 1913-ban hozott törvényt használták ki, amely lehetővé tette nem-szakmai szervezetek megalapítását, amilyenek az ifjúsági szervezetek is számítottak.

A sport a hagyományos játékokat, torna-, és katonai gyakorlatokat váltotta fel. Szerepe a különböző sportegyesületek keretében nőtt meg, a különböző sportrendezvények formájában, amelyek a helyi hatóságok szervezésében felváltották az egyházi rendezvényeket. A sportéletet az állam 1946-tól kezdődően támogatja, a sportegyesületek létrejöttének ösztönzésével, majd 1958-ban az ifjúsági és sport államtitkárság létrehozásával. Ettől kezdve a sport a korábbi legényszervezetek és az ifjúság autonómiája ellen bontakozott ki.

Az állam egyre erőteljesebben avatkozott be az ifjúság életének szervezésébe, s ezáltal az általa kiváltott változások erőteljesebbek lettek. Az ifjúság már nem tervezi meg önállóan a maga jövőjét; többé már nem közvetítőd-

nek számára a követhető modellek, és nincs lehetősége arra a szocializációra, amelyet a hajdani legényszervezetek biztosítottak. Ezek a kérdések különösen 1960 óta vetődnek fel, a városi fiatalság számának robbanásszerű, a fiatal munkanélküliség és a városi multikulturalizmus arányainak növekedésével. A következmények mind a felnőttek, mind a fiatalok számára riasztóak. A 21. Atelier témájának megválasztását ez a helyzet, az európai fiatalok kutatásának szükségessége indokolja.

Az említett időtől kezdve a családi környezetből kivált fiatalok élettársukkal együtt diákszobában vagy élettársuk lakásában élnek. A vasárnapi kiruccanásuk továbbá nem az egy szociális csoportba való szocializálódást jelenti, hanem a kikapcsolódás individuális formája. A vasárnap és a weekend a hétnek azért kiemelkedő időpontjai, mert ilyenkor nem kell dolgozni. A vasárnap többé nem a szabadságot, az erkölcsök gyakorlásának lehetőségét kínálja fel.

Az individuális viselkedés célja olyan ünnepek keresése, amelyben megszüntethető az élettől, a jövőtől, a haláltól való félelem, többnyire a drogok használata által. A vasárnapi ünnepi rítusok eltolódnak az egyén önmagából való kilépésének, sorsa kihívásának, a kockázatok keresésének irányába; ilyenek a techno-ünnepek, a rave-partik, amelyek halmozzák az alkoholt, a gépek sebessége, a drogok jelentette kockázatokat, s a fiatalokat hozzászoktatják a saját halálukkal való játéokra. A hétvégi programok varázsát a zene, az éneklés, a tánc és a cigaretta túlzott fogyasztása nyújtja. A „riscofil” fiatalok az ordáliák kockázatát kóstolják meg, amint azt David Le Breton megfogalmazta: „A játékos szembenéz saját halálával, hogy létezését garantálja”.

Következtetések helyett: mi van ma?

Mint soha eddig, a fiatalkor, a fiatalság időtartama megnyúlt az egyes egyének életében. Ennek egyik oka az apai és anyai felelősség vállalásától való többé-kevésbé tudatos félelem, másik oka a szakmai életbe való belépés nehézsége. François de Singly ezt az időszakot „ado-naissance”¹ névvel nevezi meg, amely egy második születést jelent, s az ezzel járó újabb átmenetet. Ezúttal azonban nem az anyaméhből való kikerülést, hanem egy másik, a családi körön kívül történő átmenetet. Ez nem minden nehézség nélkül zajlik le, minthogy a legényszervezetek többé nem léteznek, és a ritka

¹ A szó az *adolescence* (serdülőkor) francia szó mintájára született. (A ford. megj.)

és felszínes barátságok nem tudnak segíteni ebben a helyzetben. Az „adonnaissance” a serdülőkorban időben a harmincas életévig történő kinyúlása.

A vasárnap és a weekend a fiatalok és a harmincasok számára a kilépési rítusok ünnepélyes gyakorlásának kiemelt ideje marad.

Nem mondható, hogy a hagyományos vasárnapi tevékenységek eltűntek a fiatalok életéből. Ezek olyan erős nyomokat hagytak maguk után, hogy mire a fiatalok szülőkké válnak, ők maguk is rátalálnak a „családi vasárnapra” és mire életükben a nehézségek, a betegségek és a halálesetek következnek, a vasárnapi keresztény szokások és a vasárnap kultusza az ő számukra is menedéket jelent.

Szakirodalom

- BONNET-CARBONELL, Jocelyne – CARBONELL, Charles Olivier
2007 Les sorties des jeunes et les pabordes. In: Uők (red.): *Mémoires de Pierre, souvenirs d'homme*. Prats de Mollo et les Pratéens. Ed. Trabucaire. [h.n.] 124–128, 158–164.
- BOURDIEU, Pierre
1991 *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, Harvard
- DURAND, Gilbert
1960 *Les Structures anthropologiques de l'imaginaire*. Dunod, Paris
- GENNEP, Arnold van
1909 *The Rites of Passage*. Routledge, London
- 1949 *Manuel de Folklore Français Contemporain. I/IV. 2. Les cérémonies périodiques cycliques et saisonnières. Cycle de Mai – Le Saint Jean*. Auguste Picard, Paris
- GERBAUD, Paul
1989 Un espace de sociabilité, le bal en France au XIX-e siècle. *Ethnologie Française* XIX. (4) 362–370.
- GOFF, le Jaques – SCHMITT, Jean-Claude
1981 *Le Charivari*. EHESS–Mouton, ParisJ. J
- GUTTON, Jean-Pierre
1975 Reines, abbayes de jeunesse et confréries dans les villages de l'ancienne France. *Cahiers d'Histoire* 20. 443–453.

PELLEGRIN, Nicole

1982 Les Bacheleries, organisations et fêtes de la jeunesse dans le Centre-Oueste XV-e–XVIII-e siècle. *Mémoires de la Société des Antiquaires de l'Oueste*. 4-e serie T. XVI. Poitiers

POTROWSKI, Marcin

1998 *Poza praca*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź

SILVA LIMA, José da

2003 Anquêtes en Alto Minho Portugais. In: BONNET, Jocelyne (red.): *Dimanche en Europe*. Édition du Signe, Strasbourg, 32–39.

TURNER, Victor

1969 *The Ritual Process: Structure and Anti-structure*. Aldine Pub. Co., Chicago

